

УДК 930(477.53)(092)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2023.28.293163>

Олександр Єрмоленко, м. Полтава

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6490-0521>

ЗМІСТ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ ЛОБУРЦЯ

У статті розкривається зміст науково-педагогічної діяльності відомого вченого-педагога, історика, краєзнавця, організатора наукової роботи В. Лобурця. Доведено, що визначальною рисою науково-педагогічної діяльності вченого було гармонійне поєднання дослідницького й освітньо-виховного аспектів. На основі студіювання біографічної, нарративної літератури та архівних матеріалів проаналізовано основні її складники: розробка методології наукового та навчального пізнання; збагачення змісту, методів і форм викладання історичних дисциплін; удосконалення лекторської майстерності. Доведено, що науково-педагогічна діяльність В. Лобурця мала загальнопедагогічну та практико-орієнтовану спрямованість щодо підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: Василь Лобурець; науково-педагогічна діяльність; освітні ідеї; зміст освіти; методи навчання й виховання; підготовка майбутнього вчителя.

Постановка проблеми. У контексті посилення військової агресії та інтеграції українського суспільства до європейської спільноти, яка розвивається на принципах свободи, демократії, поваги до особистості, зростає прагнення зберегти найкращі надбання вітчизняної педагогічної думки, ідентифікувати неповторність історичного поступу освіти в Україні, з'ясувати витоки та взаємозв'язки провідних педагогічних ідей. Нормативні освітні документи (Ініціатива ЮНЕСКО «Майбутнє освіти» (2019), Законів України «Про вищу освіту (2014), «Про освіту» (2017), Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки та ін.) актуалізують питання реформування освіти на засадах національних і європейських цінностей, діалогу культур, переосмислення й творчого використання досвіду попередніх поколінь, персоніфікації української історико-педагогічної думки. Все це спонукає до об'єктивного аналізу спадщини педагогів минулого. Однією з неординарних персоналій в історії національної освіти був відомий учений-педагог, історик, краєзнавець, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і

техніки України, академік Української академії історичних наук Василь Єгорович Лобурець (1930–2006).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагоме значення для розуміння сутності освітніх ідей і науково-педагогічної діяльності В. Лобурця становлять історико-педагогічні розвідки, присвячені аналізу діяльності Полтавського педагогічного інституту (нині – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка), що представлені іменами таких дослідників, як Л. Бабенко, Б. Год, Н. Дем'янюк, Ю. Гринь, О. Єрмак, О. Лобач, В. Мокляк та ін. Контекстуально вченого згадують в дослідженнях із історії краєзнавчої діяльності на Полтавщині (Ю. Волошин, О. Нестуля, І. Петренко, В. Ревеґук та ін.). Значну цінність для студіювання педагогічної персоналії В. Лобурця становлять праці з методології історико-педагогічних розвідок (Л. Березівська, Л. Ваховський, Н. Гупан, Н. Дічек, В. Курило, О. Сухомлинська, А. Ткаченко, В. Фазан та ін.). Узагальнення останніх публікацій свідчить про те, що, незважаючи на інтерес до постаті вченого, дотепер немає спеціального дослідження, присвяченого аналізу науково-педагогічного доробку В. Лобурця.

Мета статті – на основі студіювання нарративної літератури та архівних джерел проаналізувати зміст науково-педагогічної діяльності В. Лобурця, визначити її особливості та складники.

Методи дослідження. Задля реалізації мети було застосовано такі методи: загальнонаукові – для теоретичного аналізу конкретно-історичної генези об'єкта дослідження, цілісного вивчення постаті В. Лобурця; історико-педагогічні (проблемно-хронологічний – для розкриття динаміки розвитку поглядів ученого-педагога на проблеми освіти й виховання; біографічний – для вивчення життя, педагогічної творчості та науково-педагогічної діяльності В. Лобурця); емпіричні – пошуково-бібліографічний, архівний, метод інтерв'ювання, які уможливили пошук архівних першоджерел, опрацювання історіографії, різноманітних наукових видань, а також роботу з усно-історичними матеріалами.

Виклад основного матеріалу. Аналіз багатого творчого доробку В. Лобурця дозволяє стверджувати, що серед провідних напрямів його багатогранної роботи варто відзначити науково-

педагогічну діяльність вченого, яку він розпочав у 1956 році на посаді асистента кафедри історії СРСР та УРСР в Полтавському педагогічному інституті (Лобурець, 1979). Працюючи тут як викладач, як завідувач кафедри та як проректор з наукової роботи Василь Єгорович докладав багато зусиль у сфері підготовки вчителя до навчально-виховної діяльності в школі. У контексті вирішення цієї проблеми вчений опрацював питання розробки змісту історичних дисциплін, уніфікації навчальних планів, форм і методів підготовки педагогічних кадрів. Учений як викладач і завідувач кафедри був переконаний, що важливим фактором удосконалення системи підготовки вчителів для національної школи є педагогічно доцільна побудова навчальних планів, програм і підручників. Василь Лобурець був свідомий того, що навчальний план є основою навчального процесу, адже він визначає його графік, співвідношення всіх видів теоретичного навчання і навчально-виробничої практики, номенклатуру і логічну послідовність вивчення навчальних предметів, час для їх опанування, поєднання окремих видів дисциплін. Педагог наголошував, що навчальний план важливо укладати з урахуванням соціально-педагогічних та економічних факторів, на основі здобутків педагогіки і психології, а також спеціальних галузей знань.

Аналіз документів засвідчує, що, приміром, у 1970–1971 рр. було підготовлено й затверджено 39 навчальних планів для майбутніх учителів, зокрема для денних відділень педагогічних інститутів – 26, для заочних – 7, для вечірніх – 6. Історик педагогіки В. Майборода у зв'язку з цим зазначає, що на тлі вдосконалення структури шкіл, запровадження трирічного терміну початкової освіти, систематичного вивчення наук із 4 класу зазнали уніфікації навчальні плани факультетів підготовки вчителів початкових класів: збільшено час на суспільно-політичні науки (на 64 год.), педагогіку і психологію (на 60 год.), педагогічну практику без відриву від навчальних занять (на 90 год.), уведено курс «Технічні засоби навчання» (30 год.). Водночас у вишах за наказом Міністерства вищої освіти було запроваджено: контроль успішності («атестація») протягом семестру, планування самостійної роботи, а також науково-дослідницьку роботу студентів у

навчально-виховному процесі, створення системи постійного аналізу наслідків навчального процесу для оперативного управління ним і навчально-методичні комплекси дисциплін та спеціальностей (Майборода, 1992, с. 144). Зрозуміло, що за цих умов В. Лобурець мав багато нових педагогічних завдань, які він успішно й творчо розв'язував.

Важливо відзначити, що введення постійної звітності про виконання навчальних планів і додаткових заходів з удосконалення організаційних форм навчально-виховного процесу значно збільшувало обсяг документації, формалізувало навчально-методичну роботу, загальмовувало ініціативу викладачів. На підставі цього Міністерство вищої освіти (наказом від 18 листопада 1985 р.) скасувало практику створення навчально-методичних комплексів дисциплін і спеціальностей.

Рівень теоретичних і практико-орієнтованих знань випускників педагогічних інститутів не повною мірою відповідав зростаючим вимогам науки і техніки, повільно розроблялися і впроваджувалися у вузівську практику сучасні наукові методи організації навчально-виховного процесу, виникла потреба уніфікації змісту освіти у вищій педагогічній школі. Педагогічні університети України працювали за навчальними планами, згідно з якими всі навчальні дисципліни, котрі вивчалися в педагогічних вишах, було об'єднано в три цикли: 1) суспільні науки (за умови чотирирічного терміну навчання відводилося 454 год., п'ятирічного – 544 год.); 2) психолого-педагогічні науки («Вступ до спеціальності», «Педагогіка школи», «Історія педагогіки», «Психологія», окремі методики, спецсемінари, спецкурси з актуальних проблем дидактики, теорії і методики виховання та інші предмети (460 год.); 3) спеціальні науки, що визначають профіль педагога, на вивчення яких приділялося близько 2000 год. (за навчальним планом 1974 р.). Погоджуємося з думкою більшості науковців, що такі часті зміни навчальних планів були не завжди вмотивованими, а тому й не стимулювали подальшого істотного вдосконалення навчально-виховного процесу. Трансформації вимагали багато науково-педагогічних зусиль від Василя Лобурця як викладача та керманіча кафедри.

Аналіз матеріалів свідчить, що з метою вдосконалення педагогічної підготовки студентів до оновлених планів було введено низку нових навчальних курсів, передбачено практику без відриву від навчання, втім підготовка майбутніх учителів мала загальнотеоретичний характер. Приміром, нові навчальні плани передбачали факультативні дисципліни в обсязі 160-240 год. Відповідно до тогочасних інструкцій факультативи визначалися як обов'язкові заняття. Зважаючи на це, тижневе аудиторне навантаження студентів з урахуванням усіх факультативних дисциплін становило понад 45 год.

У результаті перебудовчих процесів навчальні плани 1985 р. були не вповні уніфіковані. Відбулися зміни у проведенні педагогічної практики. Так, згідно з навчальним планом 1961 р. кожен студент педагогічного інституту, починаючи з 2 до 7 семестру включно, раз на тиждень працював у школі, виконуючи обов'язки вожатого, помічника класного керівника або керівника предметного гуртка, у 8 семестрі проходив педагогічну практику в 5-8 класах із відривом від занять (6 тижнів), а студенти п'ятих курсів проходили семестрову педагогічну практику в 9-11 класах на робочому місці вчителя (класного керівника). У нових навчальних планах на педагогічну практику відводилося 17-19 тижнів (Майборода, 1992, с. 149).

У ході бесід із колегами та обговорення вищеназваних проблем на засіданнях кафедри В. Лобурець неодноразово зауважував, що практична підготовка студентів не відповідала тогочасним вимогам. Учений був переконаний, що для майбутніх педагогів найголовніше – знання науки (історії), методики її викладання та педагогіки. Він наголошував, що саме цьому аспекту підготовки студентів приділялася недостатня увага. У своїй праці «Як ми вивчаємо історію рідного краю» В. Лобурець підкреслював важливість використання активних методів навчання молодого покоління. Одним із дієвих засобів активізації пізнавальних інтересів, забезпечення стійкої мотивації, поєднання навчальних і виховних цілей він вважав краєзнавчу діяльність. Він писав: «У вихованні важливу роль повинно відігравати вивчення історії рідного краю. Саме на місцевому матеріалі зручно й дохідливо можна допомогти довідатися й зрозуміти

героїчну історію нашої великої Батьківщини. Кожен населений пункт має свою цікаву історію та славні традиції, на яких можна виховувати...» (Лобурець, 1962, с. 5). У цьому контексті вчений відзначав, що тогочасне збільшення годин на вивчення методики викладання історичних дисциплін має позитивний характер, але такий крок не розв'язує проблеми цілісно. Педагог відстоював позиції «методизації» змісту вищої педагогічної освіти. Він доводив, що таким універсальним навчально-виховним методом у діяльності вчителя є вивчення історії рідного краю, організація музейно-педагогічної діяльності в школах і вишах.

Педагог був переконаний, що залучення майбутніх учителів до наукового пошуку з використанням засобів музейно-педагогічної діяльності через організацію наукових студій, фондової роботи, проведення науково-практичних конференцій і семінарів, конкурсів дослідницьких робіт сприяє формуванню гуманітарної культури, професійно-педагогічного мислення, цілісної картини світу, забезпечує оволодіння методологією пізнавальної діяльності (світоглядно-культурологічний аспект); дозволяє опанувати психолого-педагогічні методи діагностики, знання методів і прийомів включення дітей у різні види діяльності (психолого-педагогічний та методичний аспекти). Зазначимо, що в 1983 році, саме за часів перебування Василя Лобурця на посаді проректора з наукової роботи та за його активного сприяння в Полтавському педагогічному інституті було засновано музей історії інституту (*Засідання ради Полтавського педагогічного інституту, 1983*).

Звичайно, відрив від життя, невміння деяких педагогів працювати на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентами не стимулювали розвиток пізнавальних і професійних інтересів майбутніх учителів. У середині 80-х років ХХ століття склалася ситуація, коли викладання суспільних і психолого-педагогічних наук вимагало змін. Відповідно до плану 1985 р. на підготовку студента за спеціальністю відводилося дві третини навчального часу, а на підготовку до професії (методика викладання, педагогіка, психологія) – до 10% (Майборода, 1992, с. 151). В. Лобурець указував на цю проблему, переконуючи науково-педагогічну громадськість у тому, що педагогічні інститути повинні давати своїм вихованцям не лише знання з предмету, а й розвивати

вміння їх постійно оновлювати, удосконалювати, систематизувати, формувати такі навички в учнів. Тому, зауважував учений, навчальні плани педагогічних інститутів потрібно кардинально змінювати, експериментально перевіряючи їх ефективність. Педагог був свідомий, що робити це повинні професорсько-викладацькі колективи, використовуючи новаторський досвід 20-30-х років ХХ століття, відмовляючись від повної уніфікації та враховуючи регіональну специфіку.

Із 1981 року В. Лобурець працював проректором з наукової роботи в Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка (*Рішення Колегії Міністерства освіти УРСР*, 1981). Узагальнення архівних і наративних джерел свідчить, що вчений був безпосереднім організатором науково-педагогічних досліджень, які в той час активно здійснювалися в закладі вищої освіти. Так, Василь Єгорович був залучений до розробки низки інноваційних освітніх проєктів, зокрема експериментальної програми «Учитель: школа – педвуз – школа» (1985 р.). Безпосереднім натхненником і керівником розробки та реалізації програми був ректор (1975-1990), виданий педагог-учений, доктор філософських наук, професор І. Зязюн. Протягом тривалого часу він разом із колегами та послідовниками, серед яких був Василь Лобурець, упроваджував свої ідеї в практику діяльності Полтавського педагогічного інституту та шкіл Полтави і Полтавської області. Досвід реалізації цієї програми отримав схвалення місцевих відділів освіти та Міністерства освіти України. Впровадження програми «Учитель» здійснювалося за такими напрямками: рання орієнтація школярів на вчительську професію; ретельний відбір педагогічно обдарованих юнаків і дівчат в інститут; викладання студентам спецкурсу з основ педагогічної майстерності; проведення безперервної педагогічної практики в базових закладах освіти; післядипломна адаптація молодих учителів. До розробки окремих аспектів програми долучалися викладачі інституту та вчителі шкіл області (Лобурець, 1994, с. 16).

В. Лобурець був упевнений, що в педагогічних вишах мають навчатися педагогічно обдаровані, творчі особи, які самовизначилися, свідомо обрали професію. На переконання вченого,

учитель повинен уміти боротися за людину, правду і добро, бути нетерпимим до несправедливості та зла, брати на себе відповідальність за результати власної діяльності. У зв'язку з цим він зазначав, що педагогу-вченому необхідно формувати у студентів саме такі якості. Тому в підготовці вчительства визначну роль мають відігравати висококваліфіковані науково-педагогічні кадри. Їх авторитет зумовлюють багато факторів: глибоке знання своєї справи, повага до вихованців, високі морально-етичні якості. Узагальнення наративних інтерв'ю з колегами і вихованцями В. Лобурця (Б. Год, Н. Год, О. Лавріненко, К. Лобач, Н. Пусепліна, І. Цебрій та ін.) переконує, що він був свідомий того, що лише педагог за покликанням здатний виявити нахили та здібності студентів, збудити в них бажання до самостійного мислення, до науки, зробити їхню працю приємною. Інтелігентний педагог-науковець – завжди вихователь, має почуття відповідальності перед вихованцями за невикористані можливості. Характер інтелігентного викладача – вимогливого, толерантного і виваженого, благородного наставника та справжнього шукача істини обов'язково позитивно позначається на студентах. Так було й у науково-педагогічній діяльності В. Лобурця. Його вихованці та колеги відзначали головні риси Василя Єгоровича – інтелігентність, порядність, людяність, відданість професії.

Висловлювання про високу лекторську майстерність В. Лобурця можна знайти у спогадах його учнів і колег. Так, відомий учений-історик Ю. Волошин зазначає: «Професор Василь Єгорович Лобурець, який був тоді проректором з наукової роботи, читав спецкурс “Основи наукових досліджень”. Коли він викладав його, я ще й не мріяв займатись чимось подібним, але чомусь багато з того, що тоді говорив Василь Єгорович, я запам'ятав і згодом використав на практиці...» (Волошин, 2019).

Найбільш характерною рисою лекцій В. Лобурця був високий рівень їхньої наукової концептуальності, що виявлялося в умінні вченого виділити головне в навчальному матеріалі. Колега В. Лобурця, кандидат філологічних наук, доцент кафедри

української літератури Полтавського педагогічного університету П. Загайко згадував: «І все ж найбільша радість для нього – це безпосереднє спілкування зі студентською аудиторією. Увагу слухачів він полонить не стільки ораторськими злетами своєї думки, як її глибокою логічною доказовістю. А коли мову заводить про героїчну історію полтавської землі, слово його стає особливо вагомим» (Сєдакова, 1996, с. 9). Студенти В. Лобурця одноставні в тому, що зміст лекційного матеріалу визначався педагогом залежно від пізнавальних можливостей студентів, був розрахований не на формальне засвоєння знань, а на пробудження самостійної пошукової діяльності в їх здобутті. Останньому слугувало використання вдало підібраного фактичного матеріалу.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що визначальною рисою науково-педагогічної діяльності вченого є гармонійне поєднання дослідницького й освітньо-виховного аспектів. Це простежується в усіх складниках його науково-педагогічної діяльності, зокрема таких: 1) розробка методології наукового та навчального пізнання. В. Лобурець розробляв головні принципи раціонального освоєння дійсності – дотримання об'єктивності в пізнанні; визнання домінуючої ролі практики у процесі пізнання; цілісне сприйняття науки й навчальної дисципліни; гармонійне поєднання теоретичного і практичного аспектів пізнання; важливість забезпечення творчої активності особистості в пізнанні; 2) збагачення змісту, методів і форм викладання дисциплін. На основі результатів власних наукових досліджень В. Лобурець удосконалював теоретичний зміст історичних дисциплін, що будувався на принципах науковості й культуровідповідності, логічної послідовності, систематичності, доступності, зв'язку теорії з практикою, історизму, цілісної загальнонаукової картини світу, використання виховного потенціалу навчальних дисциплін. Учений на власному прикладі переконував у важливості використання методів, прийомів і форм викладання, що ґрунтуються на врахуванні пізнавальних інтересів, активізації когнітивних, психічних, перцептивних та емоційних процесів (проблемний виклад матеріалу, організація науково-дослідницької роботи, використання новітніх технічних засобів

навчання, застосування краєзнавчо-пошукової та музейно-педагогічної діяльності тощо); 3) удосконалення лекторської майстерності. Лекціям В. Лобурця були притаманні наукова концептуальність, раціональний добір матеріалу, логічність і послідовність, точність і гнучкість висловлювань, оптимальне використання наукових термінів, наявність інформації, що дає можливість отримати орієнтири для самостійної роботи студентів, практична цінність для майбутньої діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Виконане дослідження не вичерпує всіх напрямів наукової проблеми. Подальшого вивчення потребують організаційно-науковий і музейно-краєзнавчий аспекти творчої діяльності В. Лобурця.

Список використаної літератури

- Волошин, Ю. (2019). Якщо Ви серйозно обрали фах історика, то налаштуйтеся на важку системну роботу. Взято з https://uamoderna.com/jittepis-istory/voloshyn_
- Засідання ради Полтавського педагогічного інституту, протокол №3, 30 вересня 1983 року. *Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Протоколи засідань ради інституту, №01-13, 30 серпня 1983 р. – 30 червня 1984 р. Арк. 22-23.
- Лобурець, В. Є. (1962). *Як ми вивчаємо історію рідного краю*. Київ: Знання.
- Лобурець, В. Є. (1979). Автобіографія. *Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Особова справа Лобурця Василя Єгоровича, №01-11, 12 січня 1979 р. – 31 серпня 2002 р. Арк. 6-7.
- Лобурець, В. Є. (1994). *Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка*. Полтава.
- Майборода, В. К. (1992). *Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.)*. Київ: Либідь.
- Рішення Колегії Міністерства освіти УРСР про призначення В. Г. Лобурця проректором по науковій роботі, 24 квітня 1981 р. *Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Особова справа Лобурця Василя Єгоровича, №01-11, 12 січня 1979 р. – 31 серпня 2002 р. Арк. 42.
- Сєдакова, І. В. (Ред). (1996). *Василь Єгорович Лобурець*. Полтава: Видавничий центр «Археологія».

Oleksandr Yermolenko

CONTENT OF VASYL LOBURETS' SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL ACTIVITY

The article highlights the content of the scientific and pedagogical activities of the famous scientist-pedagogue, historian, local historian, and organizer of scientific work V. Loburets. It is proved that the main feature of the V. Loburets' scientific and pedagogical activity was the harmonious integration of research and educational aspects. Based on the study of biographical, narrative literature, and archival materials, the main components are analyzed. They are the following: the development of the methodology of scientific and educational cognition (V. Loburets revealed the main principles of rational cognition of reality: objectivity in cognition, acceptance of the dominant role of practice in the process of

cognition, holistic perception of science and the educational course, a harmonious combination of theoretical and practical aspects of cognition, the importance of the creative activity of the individual in cognition); improvement of the content, methods, and forms of teaching historical disciplines (V. Loburets improved the theoretical content of historical disciplines, which was based on the principles of scientific and cultural relevance, logical consistency, systematicity, integration of theory with practice, historicism, and the usage of the educational potential of academic disciplines); improvement of lecturing skills (V. Loburts's lectures were characterized by scientific conceptuality, rational selection of material, logic and consistency, accuracy and flexibility of statements, optimal use of scientific terms, presentation of information that guides students' self-study, and practical value for future activities at school). It has been determined that V. Loburets's scientific and pedagogical activity had a general pedagogical and practice-oriented focus on the implementation of future teacher training.

Keywords: *Vasyl Loburets; scientific and pedagogical activity; pedagogical ideas; content of education; methods of teaching and education; future teacher training.*

References

- Loburets, V. Ye. (1962). *Yak my vvychaiemo istoriiu ridnoho kraiu [How we study the history of our native land]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Loburets, V. YE. (1979). *Avtobiohrafiya [Autobiography]*. *Arkhiv Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka [Archive of the Poltava National Pedagogical University]*. Osobova sprava Loburtsia Vasylia Yehorovycha, №01-11, 12 sichnia 1979 r. – 31 serpnia 2002 r. Ark. 6-7 [in Ukrainian].
- Loburets, V. Ye. (1994). *Poltavskiy derzhavnyi pedahohichnyi instytut imeni V. H. Korolenka [Poltava V. G. Korolenko State Pedagogical Institute]*. Poltava [in Ukrainian].
- Mayboroda, V. K. (1992). *Vyshcha pedahohichna osvita v Ukrayini: istoriia, dosvid, uroky (1917-1985 rr.) [Higher pedagogical education in Ukraine: history, experience, lessons (1917-1985)]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Rishennia Kolehii Ministerstva osvity URSR pro pryznachennia V. H. Loburtsia prorektorom po naukovii roboti, 24 kvitnia 1981 r. [Decision of the Collegium of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR on the appointment of V. H. Loburets as vice-rector for scientific work, April 24, 1981]. *Arkhiv Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka [Archive of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University]*. Osobova sprava Loburtsia Vasylia Yehorovycha, №01-11, 12 sichnia 1979 r. – 31 serpnia 2002 r. Ark. 6-7 [in Ukrainian].
- Sedakova, I. V. (Ed.). (1996). *Vasyl Yehorovich Loburets [Vasyl Yehorovich Loburets]*. Poltava: Vydavnychiy tsentr «Arkhiolohiia» [in Ukrainian].
- Voloshyn, Yu. (2019). *Yakshcho Vy seriozno obraly fakh istoryka, to nalashtovuites na vazhku systemnu robotu [If you have seriously chosen the profession of historian, then get ready for hard systematic work]*. Retrieved from <https://uamoderna.com/jittepis-istory/voloshyn> [in Ukrainian].
- Zasidannia rady Poltavskoho pedahohichnoho instytutu, protokol №3, 30 veresnia 1983 roku [Meeting of the board of the Poltava Pedagogical Institute, protocol No.3, September 30, 1983]. *Arkhiv Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka [Archive of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University]*. Protokoly zasidan rady instytutu, №01-13, 30 serpnia 1983 r. – 30 chervnia 1984 r. Ark. 22-23 [in Ukrainian].

Одержано 12.09.2023 р.